

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

WEI SIMIN – aspirant of the state institution «South-Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynskyi».

Circle of scientific interests: methods of piano playing; development of musical skills and development of pupils' and students' performance skills.

УДК 37.035.6:398(477)

ВРОДА Людмила Анатоліївна – викладач кафедри теорії та методики мистецтв Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії
e-mail: krasavroda@mail.ru

ЦІННОСТІ УКРАЇНСЬКОГО ФОЛЬКЛОРУ В ПРОЦЕСІ СТВОРЕННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Утвердження ідей самоцінності особистості як гуманістичної мети прогресивного розвитку нашої держави підсилює важливість комплексної розробки проблеми творчої особистості вчителя, який має власні стійкі переконання, сповідує загальнолюдські демократичні цінності, здатен інтегруватися в європейський простір і одночасно зберігати багатовікові національні традиції.

Важливою ланкою виховання творчої особистості вчителя є його залучення до культури свого народу. Серед загальнонаціональних культурних цінностей, таких як мова, живопис, прикладне мистецтво, архітектура та інші, особливе місце належить українському музичному фольклору. На винятковій цінності фольклору наголошувало багато прогресивних діячів, педагогів, музикантів, етнографів, вважаючи його духовним конденсатом нації та звуковою пам'яткою минулих століть.

Цінності музичного фольклору співпадають із виховними завданнями сучасного суспільства та завданнями підготовки особистості майбутнього вчителя, зокрема вчителя музичного мистецтва. Саме вчитель здатен створювати етнокультурне середовище з метою виховання підростаючого покоління. Тому пізнання українського фольклору виступає однією з характеристик засвоєння особистістю цінностей культури та історії свого народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Специфічні особливості музичного фольклору були предметом досліджень учених XIX ст. (К. Квітки, Ф. Колесси, М. Лисенка, М. Максимовича, О. Потєбні, П. Сокальського) та сучасних науковців (В. Гошовського, С. Грици, О. Дея, М. Дмитренка, А. Іваницького, С. Мишанича, О. Правдюка та ін.).

Теоретичне обґрунтування важливості створення етнокультурного виховного середовища висвітлено в працях вітчизняних учених у галузі етнотрансформаційних процесів (Г. Балл, Т. Зайковська, І. Зязюн та ін.); етноідентичності (Л. Виготський, Т. Еріксон, В. Кремінь, Г. Солдатова та ін.); означення цінностей культури етносу (В. Скуратівський, М. Стельмахович, Є. Сява-вко); українознавчих концепцій моделювання соціокультурного простору, який віддзеркалює багатство духовної і традиційно-побутової культури нації (П. Кононенко, Н. Лисенко, Г. Лозко, С. Русова, В. Сухомлинський та ін.).

Праці науковців дали змогу з'ясувати можливості українського фольклору узагальнювати багатовіковий людський досвід й виявляти національну психологію, етнопедагогіку, національну свідомість, відображати історію, філософію, культуру, мораль, правові закони. Ознайомлення та прилучення молодого покоління до цінностей та надбань народної творчості сприятиме формуванню у нього етнічної самосвідомості, кращих якостей національного характеру, прагнення до сприйняття й поширення національної культури.

Потенціал та виховні цінності українського фольклору, його вплив на створення етнокультурного середовища в процесі виховання творчої особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва потребують належної уваги на кожному етапі розвитку освітнього простру. Саме тому вважаємо за необхідне визначити основні цінності та можливості українського музичного фольклору з метою створення етнокультурного середовища, яке, в свою чергу, впливає на формування особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Метою статті є окреслення основних цінностей українського музичного фольклору та визначення їхнього впливу на створення

етнокультурного середовища в процесі виховання особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність сучасного виховання на засадах національних традицій загострюється поширенням негативних явищ у суспільстві, зокрема у молодіжному середовищі (масована деформація ціннісних орієнтирів, пониження рівня національних авторитетів, ослаблення культурних генотипів, нестабільність політико-економічної ситуації в державі), що зумовлює нагальну потребу розкрити перед молодими людьми можливості творчого розвитку й самовдосконалення, протиставити переваги здорового способу життя, культурної організації дозвілля на основі здобутків національної культури. Усе це вимагає послідовних кроків з боку держави, освітніх й просвітницьких установ, закладів науки та культури, педагогів, учених і практиків.

У психолого-педагогічних дослідженнях науковців (І. Бех, Л. Виготський, І. Зязюн, М. Каган, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.) зазначається, що повноцінне виховання відбувається тільки на основі засвоєння певних цінностей, які є головним напрямом у розвитку й вихованні особистості, її духовного світу та національної культури. Зокрема, О. Рудницька зазначала, що «особистісна система духовних цінностей майбутнього вчителя й уміння формувати її у своїх учнів впливають на розвиток культури усього суспільства» [11, с. 7].

У нашому дослідженні фольклор виступає саме як цінність, яка включена в умови соціального буття людини і виконує певну функцію в її практичній діяльності.

Цінності – це суспільні явища, які існують об'єктивно і можуть трактуватися як у контексті життя всього суспільства, так і через призму життя окремої людини, проте саме в першому випадку вони слугують певним загальним еталоном, на який орієнтується виховання. Зокрема, у психолого-педагогічній літературі при дослідженні закономірностей виховання громадянської свідомості та самосвідомості особистості розглядається і проблема класифікації цінностей, до якої входять, зокрема, такі підсистеми: 1) цінності особистого життя (воля, мудрість, урівноваженість, працьовитість тощо); 2) цінності родинного життя (подружжя вірність, гармонія стосунків поколінь, гостинність, злагода між членами родини тощо); 3) громадянські цінності (права і свободи людини, суверенітет особи, пошана до закону тощо); 4) національні цінності (державна незалежність України, патріотизм, почуття національної гідності тощо);

5) абсолютні вічні цінності (віра, надія, любов, правда, справедливість, доброта тощо); 6) валео-екологічні цінності (увага до власного здоров'я, гарт організму, дбайливе ставлення до довкілля тощо) [10].

Аналізуючи праці науковців, музикознавців, фольклористів, педагогів можемо виділити низку важливих цінностей фольклору, зокрема: *виховну, світоглядну, історичну, моральну, естетичну.*

Оскільки наше дослідження спрямоване на підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва та його вміння використовувати цінності українського фольклору для створення етнокультурного середовища, що, в свою чергу, вплине на виховання підростаючого покоління то, важливо підкреслити акумулюючу роль його виховної цінності.

Виховання на основі цінностей фольклору є важливим, оскільки «виховання – це насамперед «вбирання в себе» кожною особистістю культури рідного народу, що допомагає передачі, освоєнню і творчому використанню нині сущими поколіннями досвіду попередніх поколінь, забезпечує продовження у віках культурно-історичних традицій батьків, творить з вихованця людину даної епохи, вводить її у сферу загальнолюдських цінностей» [9, с. 344].

К. Ушинський писав про те, що не можна жити за взірцем іншого народу і виховувати за чужою педагогічною системою. У кожного народу є своя особлива національна система виховання. Дослідник вважав, що виховання, якщо воно не хоче бути безсилим, має бути народним. Народність, на його думку, – це той фундамент, на якому базується все виховання.

Народне виховання українців здійснювалось у контексті реального культурно-побутового, трудового життя народу, що передбачало передачу новим поколінням емпіричних знань, успадкованих від попередніх поколінь. У виховній практиці українського народу здавна існувала значна кількість різноманітних форм виховання: слово, переживання, діяльність, гра. У системі народного виховання праукраїнців реалізовувалися провідні напрями становлення особистості: турбота про здоров'я і фізичний розвиток дитини, розумове, моральне виховання. До знань, які отримували діти, входили знання про природу і суспільство (історія предків, відомості про їхнє життя, побут, віру) [4].

Як зазначає О. Отич, «виховний потенціал фольклорного арсеналу культури, зокрема народнопісенної творчості, визначається звуковою природою й процесуальністю звучання, інтонаційністю, синкретичністю, емоційно-раціональною сутністю,

доступністю, цілісністю впливу тощо» [7, с. 6].

У цілому, *виховна цінність* народної музичної творчості виявляється в її покликанні формувати емоції, почуття, моделі поведінки, риси характеру, ідеали.

Українська народна музична творчість завжди перебуває у певній залежності від змін у суспільній свідомості її творців і носіїв, тому вона має світоглядну цінність. В українській народній пісні у концентрованому вигляді відображається світогляд нашого народу, якому органічно притаманні цілісність і певна міфологічність, поєднання глибокого ліризму і проникливої логічної думки, гуманістична спрямованість, утвердження нерозривної єдності Людини, Природи і Космосу, що знаходить своє відображення у персоніфікації явищ навколишньої дійсності, наближенні їх до людини [13].

Світогляд дає людині соціально-політичну, наукову, філософську, етичну, релігійну, моральну, естетичну орієнтацію, що є інтегруючим чинником, ядром духовного світу людини, найвищою сходиною її духовного формування. Саме із світоглядом пов'язано вирішення людиною кардинальних життєвих проблем, вибір шляху, визначення сенсу буття, вироблення життєвої позиції. Світогляд – це найбільш складна форма духовного осмислення дійсності. З предметної точки зору світогляд увібрав у себе знання про світ, природу, суспільство, людину.

Як форма існування народного світогляду українська народна пісня виступає образною моделлю людської життєдіяльності, цілісним вираженням національного світорозуміння і світоусвідомлення; музично-філософським осмисленням гармонії і першооснов буття, явищ дійсності, смисложиттєвих проблем; втіленням загальнолюдських і національних цінностей, морально-етичних та естетичних норм [8]. Оскільки саме народне мистецтво наділене спеціальною функцією – формувати світогляд особистості, ми виділяємо його *світоглядну цінність*.

Історична цінність фольклору є найбільш традиційною і суттєвою, адже інформативна насиченість творів обумовлює можливість їхнього використання в якості «документів» – історичних подій і фактів, джерел знань про різні аспекти діяльності минулих поколінь. Історизм як одну із визначальних рис української народної пісенності виокремлювали М. Гоголь, М. Лисенко, І. Франко та багато інших діячів вітчизняної культури. Зокрема, М. Гоголь вбачав історизм народних пісень у тому, що «вони не відриваються ні на мить від життя і завжди відповідають тодішньому станові почуттів» [1, с. 394]. «Історизм фольклору – це категорія змісту, притаманна усній народній творчості

кожного народу, тому що фольклор – частка історії народу, історії його культури, і сам він – історія», – підкреслює А. Іваницький [2, с. 131].

У музичному фольклорі відображена цілісна система героїв і символів національної спільності, яка формує національний характер і дозволяє кожному члену цієї спільноти ототожнювати себе з певним народом, поділяючи його етичні й естетичні цінності. Історизм українського музичного фольклору слід розуміти досить широко, оскільки він пов'язаний не лише з конкретною історичною датою чи персоною, а розкриває художньо-загальнені ситуації, характерні для певного часу.

В історичних піснях і думках – неписана історія народу, героїчні й трагічні її сторінки, причому не переказані з літописною безпристрасністю, а виспівані емоційно, піднесено. Нерозривна єдність фольклору з рухом самого життя дала підстави вважати багато українських пісень (балади, козацькі, чумацькі, рекрутські, солдатські, наймитські, емігрантські) історичними. Отже, звернення до фольклору дає змогу формувати світоглядну позицію майбутнього вчителя, його національну свідомість, любов до історії та культури України та закладає глибокі знання як у галузі фольклору, так і в інших сферах: історії, народознавстві, філософії, культурі тощо. Аналіз та систематизація різнобічної інформації з метою дослідження явищ минулого сприяє інтегративному й системному мисленню особистості. Історичну цінність фольклору чітко підкреслює А. Сторожук: «Музична фольклористика, на відміну від інших дисциплін історичного циклу, не послуговується готовими документами, а сама їх створює» [12, с. 54].

Таким чином, історична цінність українського фольклору – полягає у його здатності залучення студентів до творчого нестандартного вивчення історії свого народу, творчих дискусій з приводу історичної правди.

Упродовж століть народ створював і удосконалював певні морально-етичні норми, головними чинниками яких були повага і любов до вільної праці, ствердження ідеалів добра, краси, гуманних взаєностосунків, знання свого родоводу, риси високого громадянства; з іншого боку, нещадно засуджувалися негативні якості – пияцтво, лінощі, нещирість, злодійство, жадібність, скупість [3].

Видатні діячі українського народу: письменники, педагоги, композитори (М. Леонтович, М. Лисенко, Г. Сковорода, К. Стеценко, В. Сухомлинський, І. Франко та ін.) наголошували на необхідності використання фольклору як одного із

впливових засобів морального та естетичного становлення молоді.

У більшості народних творів – піснях, історичних переказах, прислів'ях превалює морально-етична сторона. Гуманістичний пафос народної творчості проявляється в небайдужому ставленні до людини, її насущних потреб. Плеканням кращих якостей характеризуються обрядові пісні, колядки, щедрівки; веснянки народжують любов, гарний настрій, надію, натхнення; обрядові пісні втілюють усе життя народу, його віру й ідеали. В українському фольклорі знайшла відображення цілісна система сімейної обрядовості, яка давала моральні й естетичні орієнтири для усвідомлення краси, ритмічності, доцільності життя.

Отже, *моральна* цінність народної музичної творчості полягає в тому, що ідеї духовності, моральні норми завдяки образним музичним творам дають змогу усвідомлювати виконавцям та слухачам загальнонародські норми поведінки в сім'ї та суспільстві, формують у людей, особливо молоді, стереотипи поведінки, звички, що регламентують певні норми життя.

Виходячи з того, що музичній діяльності притаманне творення за законами краси і що фольклорні твори є носіями інформації специфічного виду – естетичної, однією з цінностей фольклору є *естетична*. Її особливість полягає у тому, що естетичні ідеали з часом змінюються. У цьому аспекті О. Олексюк розглядає музичний фольклор з двох позицій. З одного боку, – як самостійну естетичну цінність. У цьому випадку метою вивчення «інтонаційного словника» української музичної творчості стає озброєння студентів знаннями, творчо-виконавськими вміннями та навичками, які сприяють естетичному сприйманню та виконанню творів. З іншого боку, дослідниця розглядає фольклорний твір як національне морально-естетичне явище, яке передбачає включення в процесі його сприймання та виконання механізмів синтонії (соціальної ідентифікації). Інтерпретація фольклорного твору передбачає глибоке проникнення людини у стиль національного мислення, його морально-естетичну позицію, особливості узагальненої інтонації тощо. Цілеспрямована діяльність викладача вузу і студента – майбутнього вчителя музики – спрямовуватиметься на естетичний аналіз фольклорних творів [6, с. 63].

На думку українських композиторів М. Леонтовича, М. Лисенка, К. Стеценка, народна пісня має завжди бути частиною змісту естетичного виховання особистості [2, с. 84]. Художньо-естетичне пізнання музичного фольклору охоплює всі сфери

людської психіки, активізує розвиток творчого потенціалу, розуміння красивого, забезпечує емоційне «злиття» здобутків загальнонародської культури з власним «я» і в такий спосіб сприяє вихованню високодуховної особистості. Фольклорний матеріал повинен розглядатися і в проєкції на особистість майбутнього вчителя музики як суб'єкта культури, адже пізнання музичного фольклору спирається на емоції, почуття, переживання, які «пропускають» через себе знання. Пісенно-поетична творчість, обряди допомагають пізнати та сприймати оточуючий світ, приносять людині насолоду.

Отже, *естетична* цінність фольклору полягає у його інтегративній якості, яка складається із його взаємодії з іншими культурними характеристиками (моральна, етична, світоглядна, пізнавальна). Існуючи впродовж багатьох культурних епох, фольклорний твір у нових обставинах соціокультурного життя розкривається по-іншому, виявляє нові грані змісту.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. Ціннісне ставлення до музичного фольклору має складну структуру і характеризується ідеалами, нормами, установками, потребами, інтересами, які в сукупності становлять ціннісні орієнтації. Вони забезпечують усталеність особистості, спадкоємність нового типу поведінки і діяльності. Конкретизація цього положення у сфері етнокультурної діяльності дає змогу визначити, що формування ціннісних орієнтацій стає важливою умовою музично-творчої підготовки вчителя, оскільки вони не тільки сприяють накопиченню музично-етнографічних знань, а й вимагають упровадження спеціальної музично-педагогічної методики та використання музичного фольклору в процесі створення етнокультурного виховного середовища.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гоголь М. Твори: в 3 т. / М. Гоголь. – К., 1952. – Т. 3. – 394 с.
2. Іваницький А. І. Український музичний фольклор: підруч. для вищих навч. закладів / А. І. Іваницький. – Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. – 320 с.
3. Культура і побут населення України: навч. посіб. / [В. І. Наулко, Л. Ф. Артох, В. Ф. Горленко та ін.]. – [2-е вид., доп. та перероб.]. – К.: Либідь, 1993. – 288 с.
4. Лисенко Н. В. Етнопедagogіка дитинства. Навчально-методичний посібник / Н. В. Лисенко. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2011. – 720 с.
5. Музично-педагогічна і творча діяльність М. Леонтовича в контексті відродження національної освіти та культури // Наукові доповіді першої Всеукраїнської науково-теоретичної конференції / Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т. – Кам'янець-Подільський: ППХВМ ім. В.Гагенмейстера, 1997. – 263 с.

6. Олексюк О. М. Українська народна музична творчість як фактор удосконалення музично-естетичної освіти студентів / О. М. Олексюк // Шляхи удосконалення художньо-естетичної освіти учнівської молоді в умовах відродження національної культури: тези республіканської науково-практичної конференції (7–9 квіт. 1992 р.) / [ред. кол.: О. П. Щолокова / (відп. ред.) та ін.]. – К.: КДПІ, 1992. – 280 с.

7. Отич О. М. Естетико-педагогічний потенціал української народної пісні: навч. посіб. / О. М. Отич. – Полтава: Вид-во ПДПУ ім. В. Г. Короленка, 1998. – 35 с.

8. Отич О. М. Українське народне мистецтво у формуванні ідеалу особистості майбутнього педагога / О. М. Отич // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2005. – № 5. – С. 55–64.

9. Педагогіка вищої освіти: навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.]; за ред. З. Н. Курлянд. – К.: Знання, 2005. – 399 с.

10. Помиткін Е. О. Формування духовних цінностей старшокласників у діяльності шкільної психологічної служби: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.07 / Е. О. Помиткін / Інститут психології ім. Г. С. Костюка АПН України. – К., 1998. – 21 с.

11. Рудницька О. П. Музика і культура особистості: проблеми сучасної педагогічної освіти: навч. посіб. / О. П. Рудницька. – К.: ІЗМН, 1998. – 248 с.

REFERENCES

1. Hohol, M. (1952). *Tvory: v 3 t.* [M. Hohol. Works: 3]. Kyiv.

2. Ivanyckyj, A. I. (2004). *Ukrajinskij muzyčnyj folklor: pidruč. dlja vyščyx navč. Zakladiv.* [A. I. Ivanyckyj Ukrainian musical folklore: proc. for higher studies. Institutions]. Vinnycja: NOVA KNYHA.

3. *Kultura i pobut naseleńnja Ukrajinu: navč. posib.* (1993) / [V. I. Naulko, L. F. Artjux, V. F. Horlenko ta in]. [Culture and lifestyle of the population of Ukraine: textbook. Manual]. Kyiv: Lybid.

4. Lysenko, N. V. (2011). *Etapedahohika dytynstva. Navčal no-metodyčnyj posibnyk.* [Pedagogy of childhood. textbook]. Kyiv: Vydavnyčyj Dim «Slovo».

5. *Muzyčno-pedahohična i tvorča dijálnist M. Leontovyča v konteksti vidrodžennja nacionalnoji osvity ta kul'tury (1997)* [Musical-pedagogical and creative activities M. Leontovich in the context of the revival of

national education and culture]. Kamjanec-Podilskij: PP XVM im. V. Hahenmejstera.

6. Oleksjuk, O. M. (1992). *Ukrajinska narodna muzyčna tvorčist' jak faktor udoskonalennja muzyčno-estetyčnoji osvity.* [Ukrainian folk musical creativity as a factor of development of musical-aesthetic education of students]. Kyiv: KDPI.

7. Otyč, O. M. (1998). *Estetyko-pedahohičnyj potencial ukrajinskoji narodnoji pisni: navč. pos.* [Aesthetic and pedagogical potential of Ukrainian folk songs: proc. allowance]. Poltava: Vyd-vo PDPU im. V. H. Korolenka.

8. Otyč, O. M. (2005). *Ukrajinske narodne mystectvo u formuvanni idealu osobystosti majbutnoho pedahoha / O. M. Otyč // Pedahohika i psycholohija profesijnoji osvity.* [Ukrainian folk art in the formation of the ideal personality of a future teacher // Pedagogy and psychology of professional education.]. Kyiv.

9. *Pedahohika vyščoji osvity: navč. posib.* (2005) / [Z. N. Kurljand, R. I. Xmeljuk, A. V. Semenova ta in.] [Pedagogy of higher education: proc. allowance]. Kyiv: Znannja.

10. Pomytkin, E. O. (1998). *Formuvannja duxovnyx cinnostej staršoklasnykiv u dijálnosti škilnoji psycholohičnoji služb.* [The formation of spiritual values of senior pupils in the school psychological service]. Kyiv.

11. Rudnycka, O. P. (1998). *Muzyka i kultura osobystosti: problemy sučasnoji pedahohičnoji osvity: navč. posib.* [Music and culture of the personality: problems of modern pedagogical education: proc. manual]. Kyiv: IZMN.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ВРОДА Людмила Анатоліївна – викладач кафедри теорії та методики мистецтв Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії.

Наукові інтереси: підготовка майбутніх вчителів музики до створення етнокультурного виховного середовища у загальноосвітньому навчальному закладі.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

VRODA Lyudmila Anatoliyivna – lecturer of theory and methodology of Arts in Khmelnytsky Humanitarian Pedagogical Academy.

Circle of scientific interests: training of the future music teachers in creating of ethno-cultural educational environment in secondary school.

УДК 378.147: 78

ГАО Іюань –
аспірант кафедри теорії та методики музичної освіти
Національного педагогічного
університету імені М. П. Драгоманова
e-mail: baladynska@ukr.net

ГУМАНІЗАЦІЯ МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ ЯК МЕТОДОЛОГІЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ФОРМУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПЕДАГОГІВ- МУЗИКАНТІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Проблема фахової підготовки особистості у галузі мистецької

освіти вимагає нового погляду на її методологічні основи з врахуванням практичного успіху. Даний напрямок мислення